

Çocukluk Sosyolojisine Giriş*

LEVENT ERASLAN**

Çocukluk kavramı, son dönemde tüm dünyada çeşitli yönleriyle tartışılmakta ve kendine özgü nitelikleri ile değişim ve dönüşümlerle ilişkilendirilerek ele alınmaktadır. Bu ele alış, çeşitli disiplinlerin bakış açısı ile kimi zaman çocuk hakları, çocuk işçiler, çocuk suçluluğu, çocuk istismarı, çocukluk politikaları gibi konularda olmaktadır. Bu ilgi düzeyinin artışı aslında çocukluğun basit bir gelişim dönemi değil aksine kendine özgü değerler, özellikler ve davranış kalıplarının olduğu bir başka deyişle çocukluğun “toplumsal” olduğu gerçeğinin kabulü ile öncelikle ilişkilidir. Toplumsal bir özne olarak çocukluğun analizi, yapı ve özelliklerinin tespiti ile diğer yaşam dönemlerinde (gençlik, yaşlılık) olduğu gibi varoluşsal olarak ele alınması, tarihsel süreç içerisinde hem akademik dünyada hem de olağan günlük yaşamda çok da kolay olmamıştır.

Doğan’ın (2000) ifadesi ile çocuğun tarihi insanlığın tarihi ile özdeşdir ve ilk çocuk; ilk insan ve insanlardır. Ancak çocuğu kendine özgü döneme yerleştiren çocukluk kavramı toplumsal anlamda daha geç bir dönemin ürünüdür. Diğer bir ifade ile tarihsel açıdan bakıldığında çocukluk ya da çocuk kavramının doğal bir gerçeklikten çok toplumsal-kültürel bir yaratı olduğu ve tarih içinde geliştiği görülmektedir.



Çocukluk kavramı kavramsal olarak diğer yaşam dönemlerinden daha geç bir şekilde akademik dünyanın tartışma konusu olmuştur. Bu geç kalış Ariès’in deyişi ile çocukluğun keşfi ile ilgilidir. Çocukluk araştırmaları, çocukluk kavramının evrilişini çeşitli dönemlerde ele almaktadır. Bu dönemler: Antik Dönem,

* Bu çalışma *Farklı Perspektiflerden Çocukluk ve Sosyolojisi*, Vize Yayıncılık, Ankara adlı eserde yayımlanan halinin geliştirilmiş versiyonudur.

Eski Yunan Ve Roma Dönemi, Ortaçağ Dönemi ve Rönesans, Aydınlanma Dönemi, Sanayi Devrimi ve 19. yüzyıl Kapitalist Gelişim Dönemi, Modern Çocukluk (Postman, 1995) ve Post-Modern Çocukluk dönemleridir. Belirtilen her bir dönem, kendi toplumsal gerçekliğinde çocukluğu ele almış ve dönemin değerleri ile biçimlendirmiştir. Antik dönemde eğitilesi bir varlık olan çocuğun Ortaçağ'da adı yoktur. Cennet ve cehennem arasında bir varlık ve annesinin göğsünü sömüren günahkâr küçük canavarlar olarak çocuğun değersizleştirildiği bu dönemde, Ariès'in çocukluk tarihi ile ilgili yaptığı analizler çarpıcıdır. Postman bir toplumun nasıl çocuğu görmezden geldiğini şöyle betimlemektedir: “Biyolojik açıdan herhangi bir kültürün kendisini yeniden üretme gereksinimini unutmaması tasavvur edilemez. Fakat bir kültürün toplumsal açıdan çocukluk fikrine sahip olmaksızın var olması oldukça muhtemeldir. Bebekliğin tersine çocukluk biyolojik bir kategori değil, toplumsal bir kurgudur.”



Bu toplumsal kurguda çocukların sadece küçük adam ve kadınlar olarak görüldüğü, değersiz ve belki de gereksiz bir dönemin yolcuları olarak tanımlandıkları da bilinmektedir. Kimi zaman evde anne ve babanın önemsemediği, birbirlerinin benzeri “nesne” biçimindeki çocukların diğer yaşam dönemlerinden farklı yapı ve özelliklerinin dikkate

alınmadığı ve çocukluğun kendine özgü sınırlarının çizilmediği bir anlayışta; çocukların minyatür yetişkinler gibi giyinip kuşandıkları ve hatta aynı biçimde yeme-içme alışkanlıkları taşıdıkları da görülmektedir. Bu değer vermeyiş yine Ariès'in çalışmalarında ortaya koyduğu çocuk ölüm istatistiklerinde, dönemin edebi eserlerinde, tablolarında, çalışma hayatında da görülmektedir. Mause bu dönemin özelliklerini şöyle betimlemektedir: “Çocukluğun tarihi bizim ancak son zamanlarda uyanmaya başladığımız bir kâbustur. Tarihin derinliklerine inildikçe çocuklara yönelik daha kötü bakım koşulları ile karşılaşsınız ve daha çok çocuk ölümü, terk edilme, dayak yeme, şiddet görme ve cinsel istismarı görürsünüz.” (akt. Karatay, 2007).

On yedinci yüzyıldan itibaren özellikle sanayileşme ile tüm toplumsal yaşamın değişmesi çocukluk anlayışını da etkilemiştir. İşgücüne katılmak

ve kentnin nimetlerinden faydalanmak istemi, kırdan kente göçüş sürecini başlatmış ve böylece değişen aile yapısı ile çocukluğun değişen yüzü iki biçimde görölmeye başlanmıştır. Bunlardan birincisi kırdan gelen çocuğun işçi statüsü ile uzun ve zorlu çalışma koşullarında sömürünün öznesi olması, diğeri de zenginleşen kentli burjuva çocuklarının önem ve değer kazanmaya başlamasıdır. Bu önem kazanma 17. yüzyıldan başlayarak oluşmuş, kentli orta-üst sınıf aileler, çocuklarının özellikle eğitimlerine önem vermiş, tutorlar (özel öğretmen) ile gelişimlerini kontrol altına almaya çalışmışlardır. Dönemin aynı zamanda tutorluk yapmış Rousseau ve Locke gibi ünlü yazarları çocukluk üzerine çalışmalar yapmaya, ebeveynlere çocukların nasıl yetiştirileceğine dönük tavsiyeler vermeye başlamışlardır. Bunlardan şüphesiz en ünlüsü akademik dünyanın ilk pedagoji eseri olarak kabul edilen “Emilé ya da Çocuk Eğitimi Üzerine”dir (Émile ou de l’éducation). Bu eserde Rousseau, ilk çocukluk döneminden başlayarak yetişkinliğine kadar hayali çocuğu Émile’i eğitir. Bir çocuğun doğal şartlarda nasıl davranış kazanacağını çeşitli örneklerle anlatır. Ona göre bireyin en iyi öğretmeni kendi doğal çevresidir. Bu öneriler ile çocuğun ayrı, özel oluşuna ve farklılığına vurgu yapar. Locke ise “Eğitim Üzerine Bazı Düşünceler” (Some Thoughts Concerning Education) adlı eserinde pratik-faydacı ve ferdiyetçi eğitim anlayış bağlamında deneyimlere vurgu yapar. Locke, çocuğun doğal yetenek ve eğilimlerinin gözlenip saptanmasını ve çocuğa doğru ve hakiki erdemlerin benimsetilmesini esas almıştır.

Bu dönem aynı zamanda modern çocukluk anlayışının temel özelliklerinin geliştiği bir dönemdir. Yukarıdaki gelişmeler çocukluk kavramının



belirginleşmesini sağlamış ve çocuğun diğer bireylerden farklı özellikler taşıdığına dönük tartışmaları da beraberinde getirmiştir. Bu tartışmaların başında da çocuğun eğitilmesi sorunsalı gelmektedir. Okul adı verilen kurumların yaygınlaşması ve okulların öğrencileri olarak çocukların farklı algılanmaları gerekliliği ortaya çıkmıştır. Ailelerin çocukları ile ilgili karar alma, onları koruma ve kollama gibi davranış şekillerini geliştirmeleri küçük adamlık ya da kadınlıktan farklı bir dönem olarak çocukluğa geçişi sağlamıştır. Bu dönemde ve izleyen dönemlerde çocuk; kendisine ait eğitim süreçleri, giysi koleksiyonları, oyunları ve oyuncakları olan, içindeki gizil güçlerinin ve kabiliyetlerinin geliştirilmesi amaçlanan, bakımının önemsendiği korunması bir varlık konumundadır. Böylece değerli olan çocukluk kendi piyasasını oluşturmuş, çocuklara dönük edebiyat gelişmeye başlamış, eğitim sisteminde katı ve sert esaslı anlayışın yerini pragmatik, bireyi merkeze alan anlayış hakim olmuştur. Ayrıca eğitilmiş aileler ve özellikle annelerin iyi ve ideal çocuk yetiştirmelerine dönük kurslar bu dönemde açılmaya başlamıştır. Çocukluk ile ilgili tüm bu gelişmelerin özellikle Batı’da refahın artması ile oluşmaya başladığı ve zenginleşen toplumun çocuğu ve çocukluğu farklı görmeye başladığı söylenebilir. Bu varyayı Cunningham şöyle açıklamaktadır (1998):

“Görüş farklılıklarına rağmen çocukluk tarihçeleri özellikle son on yılda bir konuda aynı görüşü kabul etme eğilimine girmişlerdir. Bu görüşe göre çocukluğun tarihi “gelişmenin tarihi” ile paralel gitmektedir. İnsanların maddi yaşamlarında iyileşme olduğu koşullarda, çocuklar aile içine daha çok alınarak, korunarak anne babaları için sevgi nesnesi hâline gelmeye başlamışlardır.”

Bu bağlamda çocukluğa karşı olan oluşan bu ilgi toplumsal, çalışma yaşamı ve eğitim-öğretim gibi üç ana alanda kendini göstermiştir.

Çocukların korunmasına dönük sivil yaşamın örgütlenmesi ve zor durumdaki çocukların kurumlarda bakımı 19. yüzyılın ilk çeyreğinden itibaren yaygınlaşmıştır. Batıda terk edilen çocuklara yönelik kurum açma geleneği 16. yüzyıla kadar gitmekle birlikte, 1830’lardan itibaren her yaş ve ihtiyaç grubu çocuklar için çok yoğun bir kurumsallaşma görülmektedir. 1875 yılında New York’ta kurulan “The Society for the Prevention of Cruelty to Children” (Çocuklara Karşı Yapılan Zulmü Önleme Derneği), İngiltere’de “kimsesiz ve yetim” çocuklara yatılı hizmet veren ilk sivil kurumlardan olan Dr. Barnardo’s (1870), National Children’s Home (1869) (Milli Çocuklar Yuvası), Catholic Children’s Society (1887), (Katolik Çocuklar Derneği) gibi sivil örgütler bu dönemin Batılı örnekleridir (Hayden, 1999). Aynı dönemde Osmanlı Devleti’nde de çocukların korunmasına dönük önemli gelişmeler de görülmektedir.



Osmanlı Devleti'nde kurulan ilk çocuk rehabilitasyon merkezi “Niş Çocuk Islahhaneleri”, “Darüşşafaka”, yetimlerin haklarının korunmasına dönük, “Eytam Keseleri ve Emval-i Eytam Nezareti”, I. Meşrutiyet döneminde kurulan sokak çocuklarının barındırılmasına dönük: “Darülaceze”, “Darülhayr-i Alî ve sonraki dönemlerde kurulan “ Darüleytamlar” sayılabilir.

Bir diğer gelişme görülen alan ise çalışma yaşamıdır. Sanayi Dönemi'nde çok uzun ve zorlu şartlarda çalışan çocukları koruma amaçlı idari ve yasal düzenlemeler yapılmıştır. Bunların ilki İngiltere'de 1801 yılında çıkarılan Sağlık ve Ahlak Kanunu'dur. Kanunla, çocukların çalışması sadece gündüzle sınırlanmış ve çalışma saati de 12'ye indirilmiştir. 1833 Fabrika Kanunu ile dokuma sanayinde çalışma yaşı dokuzla sınırlandırılmış, ayrıca günlük çalışma saati de düşürülmüştür. Daha sonra yapılan değişiklikle ortaya çıkan 1847 Fabrika Kanunu'yla da kadınlar ve 18 yaş altı çocuk ve gençler için günlük çalışma süresi on saat olarak kabul edilmiştir (Karatay, 2007).

Üçüncü gelişme görülen alan yukarıda da kısaca açıklanan eğitim-öğretim süreçleridir. Bu dönemin en önemli eğitim anlayış değişikliği, okulların sadece çocuklara bırakılmasıdır. Sanayi Dönemi'nde okulların tüm işçiler (yetişkin-çocuk) için bir mesleki eğitim verme misyonundan yavaş yavaş temel eğitime (ilköğretime) doğru çocuklar için kurulan yapılar olması, okulların çocukluğu yetişkinlikten ayıran temel kurum olmasını sağlamıştır. Ayrıca bu dönemde çocuklar için öğretim yöntem ve tekniklerinin, araç ve gereçlerinin geliştirildiği, ders kitaplarının ve öğretmen tutumlarının değiştiği, eğitim anlayışında pedagojik değerlerin arttığı da görülmektedir.

Yukarıda da belirtildiği gibi modern çocukluk paradigmasının en temel özelliği; çocukluğun ayrı ve kendine özgü kategorik yapısının kabul edilmesidir. Bu bağlamda yukarıda da vurgulanan ailenin değişen yüzü, modern çocukluk anlayışının da çıkış noktasıdır. Bir başka deyişle modern

aile yapısı, modern çocukluk inşasının başlangıç noktasıdır, denilebilir. Çekirdek yapıdaki ailenin yaşam biçimi, sosyo-kültürel konum, ev içi iş bölümü, cinsiyetlere yüklediği anlam, eğitim dönem ve süreçleri, ekonomisi, çocuğu algılayış biçimi vb. faktörler modern çocukluğun inşasında rol almaktadır. “Modern çekirdek ailede çocuk masum ve yetişkin korumasına gereksinimi olan biri olarak algılanır. Bu algılama hükümet, medya ve okullar tarafından kopya edilir ve pekiştirilir.” (Elkind, 2000). Bir başka deyişle çocukluk modern bir kurgudur. Modern toplumlarda çocuklara verilen değerin artmasına bağlı olarak “çocukluk” fikri daha güçlü bir kültürel kurgu olarak evrilmiş ve gelişmiştir (Semerci, vb, 2012).

Bu tartışmalar bağlamında modern çocukluk paradigmasının üç önermeye dayandığı söylenebilir (İnal 1999):

1. Modern çocukluk paradigması, iyimser bir ilerleme görüşü içermektedir (çocuğa aile içinde ve dış çevrede koruyucu ilginin artması, yasalarla çocuk istismarı ve ihmalinin önlenerek azaltılması, çocuğun ailede emek gücü değil neşe kaynağı olarak görülmesi vb.).
2. Modern çocukluk paradigmasının, rasyonel bir bakış açısıyla kurulduğu ve sürdürüldüğüne ilişkin bir inanç beslenmektedir. 19.yüzyıldan itibaren, çocukların daha iyi nasıl yetiştirileceğine ilişkin olarak ortaya konulan bilimsel çaba, kuram ve uygulamalar, geleneksel bakışa karşıt bir açılımı ifade etmektedir. Bu bağlamda, çocuğa ilişkin bazı bilim dallarının -pediatri gibi- geliştirilmesi, modern çocukluk düşüncesinin bilimsel temelli olduğu iddiasına yol açmaktadır.
3. Modern çocukluk paradigmasının, demokratik ilke ve değerler üzerinde yükseldiği düşünülmektedir.

Bu bağlamda yukarıda da sürekli tartışılan Batı dünyasının çocukluk anlayışının evrensel bir çocukluk tasavvurunda temel teşkil ettiğine dair olan eleştirilerdir. Bu eleştirilerin başında çocukluğa dönük akademik araştırma, teori ve kuramların Batı dünyasının değer, özellik ve anlamlar dünyasından çıkması gelmektedir. Eğribel bu durumu şöyle betimlemektedir (2011):

“Günümüz çocuk hakları anlayışı ve uygulamalarına Batı merkezli mevcut egemenlik ilişkileri çerçevesinde ortaklaşa sahip çıkmanın getirdiği gibi ters bir durum söz konusudur. Batı tarafından çocuk hakları elbette iyi bir gelişmedir, ancak çarpıktır. Çocuk sorunları da genellikle Batı dışı ülkelerde sağlık, güvenlik, eğitim, açlık, sefalet, çevre gibi bu ülkelerin kendisinden kaynaklanan sorunlar biçiminde gündeme getirilmektedir. Ancak bu dar ve sınırlı bir bakış açısıdır. Bütün üstünlüğüne ve imkânlarına rağmen Batı için de çocuk sorunları

yakıcı bir biçimde gündemdedir ve Batı kendi sorunlarından yola çıkarak bütün toplumları kapsayacak korumacı belli uygulama ve kurumsallaşmalar önermektedir. Batı dışı toplumların çocuk sorunları ile ilgili girişim ve uygulamalarında Batı toplumları örnek alınmaktadır.”



Sonuç itibarıyla gelinen nokta çocukluğun toplumsal bir yaratma olduğudur. Çocukların nasıl tasarlandığı ve nasıl algılandığı her zaman kültürel ve tarihsel bir bakış açısını yansıtır. Modern çocukluk anlayışı, çocukluğun yetişkinlikten tamamen farklı olduğu ve yetişkin yaşamının dışında tutulması gerektiği anlayışına dayanır. Modernliğin

ürettiği evrensel çocukluk doğası, ulusal ve kültürel farklılıklar nedeniyle değişime uğramakta, günümüzde yeniden tanımlanma yoluna gidilmektedir. Bu tartışmalar da çocukluk sosyolojisinin iddiaları arasındadır.

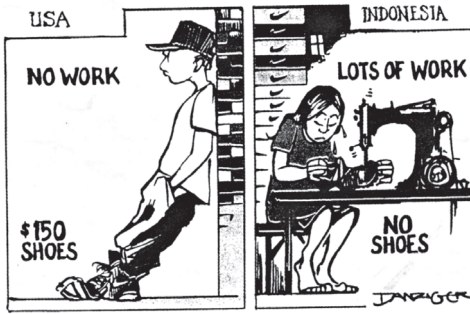
Çocukluk Sosyolojisi Nedir?

Çocukların sosyolojide ve özellikle klasik sosyolojide ihmal edilmiş oldukları gerçeği, çocukluk sosyolojisi alanında çalışanlar tarafından açıklıkla kabul edilmiştir. Cisimleşmiş ve maddileşmiş birey ya da bireysel aktör olarak tanımlanan çocukluğun sosyolojide çok yer almaması genel olarak sosyolojinin tarihsel gelişimi ve modernlikle ilişkilendirilerek açıklanmaktadır (Demir Gürdal, 2013). Ancak çocukluk döneminin bazı önemsenmeyen özelliklerine dikkat çekmek, sosyal düzenin nasıl çalıştığına dair daha iyi bir bakış açısı sağlamak ve çocukların yanlışlarını düzeltmede bir temel olarak bu bilgileri kullanmak için bizim sosyolojiye ihtiyacımız bulunmaktadır (Mayall, 2000).

Çocukluk, sosyolojiye göre sosyal bir gerçekliktir ve sosyal bir kategori olarak toplumsal yapı, süreç, organizmalarla olan ilişkileri ile araştırılmaya değerdir. Sosyolojinin toplumu ve toplumu oluşturan dinamikleri anlama ve sorunsallara çözüm üretme gayreti çeşitli alanlara dönük öneriler geliştirmesi yaşamsal dönemlere dönük olarak da oluşmaktadır. “Çocukluk”, “gençlik” ve “yaşlılık” olarak genel betimlenen yaşam dönemlerinin toplumsal özellikler bağlamında nasıl görüldüğü, toplumsal algıdaki yerleri,

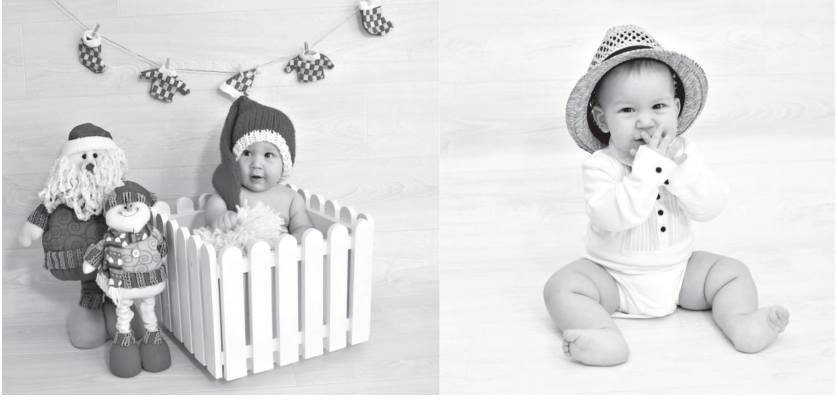
sorun alanları, beklenti ve istekleri, toplumsal yapı, değer ve özelliklere göre bu dönemlerin inşası gibi sorunlar genel olarak bu dönemlerin sosyolojik boyutunu oluştururken çocukluk, diğer iki yaşam döneminden farklılık arz etmektedir. Bu farklılığın oluşmasının iki nedeni bulunmaktadır: Birincisi çocukluğun bir yaşam dönemi olarak çok zor ve uzun süreçler sonunda var oluşunun kabul edilmesi ve kavramsallaştırılması, diğeri ise: “Çocukluğun tüm dünyada hem ortak hem farklı yönleri olan bir deneyim olmasıdır.” (James, 2000). Bu noktadan hareketle çocukluk kendi yaşam alanında anlam kazanan ve kültürel, coğrafi ve dinsel öğretilerden etkilenen bir özellikler bütünüdür ve çocukluk sosyolojisi bu temel problem üzerine kurulmuştur.

Çocukluk sosyolojisi, hâlen sosyolojinin oldukça yeni bir dalıdır. Şu anki sosyolojinin çocukluk çalışmaları da henüz gelişme seviyesindedir. Bu gelişme sürecinde çocukluk ve çocukluk dönemine dönük yeni bir teorik bakış, çok yönlü ampirik araştırmalar yapılmaya başlanmıştır. Ayrıca sosyal politikalar ve diğer bilim dallarında olduğu gibi, çocukluk dönemi üzerine olan uygulamalı pratikler de gerçekleştirilmektedir (Bühler, 2010).



Çocukluk sosyolojisi günümüzdeki çalışma içerik ve sorunsallarına çeşitli aşamalardan geçerek gelmiştir. Erken dönem çocukluk sosyolojisinin en temel tartışma konularından biri sosyalizasyon teorisi. Özellikle yeni çocukluk sosyolojisi

kavramsallaştırmadan önce neredeyse bu alanda çalışan tüm araştırmacılar, sosyal bir varlık olan çocuğun sosyalleşmesi problemi üzerinde durmuşlardır. Örneğin Ambert (1986), çocuğu sosyalleşme açısından grubun tam üyesi olarak değil “tamamlanmamış” veya “tamamlanma sürecinde” olarak tanımlamıştır. Ayrıca çocuklar sosyal yapılardan ve ilişkilerden etkilenen ve bunları etkileyen sosyal aktörler olarak değil, potansiyel sonuç olgusu olarak görülmektedir. Erken dönemde çocuklar sosyologlara geleceğin yetişkinleri olma dışında başka bir şey ifade etmemektedir. Handel ve diğerlerinin (2007) belirttiği gibi: “Sosyolojide çocuklar öncelikli olarak sosyalleşme açısından anlaşılmalıdır. Bu düşünce altında, çocukluk, toplumda uyumlu birey olmak için gereken beceri ve bilgileri kazanma aşaması olarak görülmektedir.” Bu analizler yeni çocukluk paradigmasında çok da görünür değildir. Hatta Waksler’e göre (1991)



“yeni” çocukluk sosyolojisi çalışmalarında çocuklar, toplumlari etkileyebilen ve toplumdandan anlam çıkarabilen sosyal aktörler olarak görülmektedir.

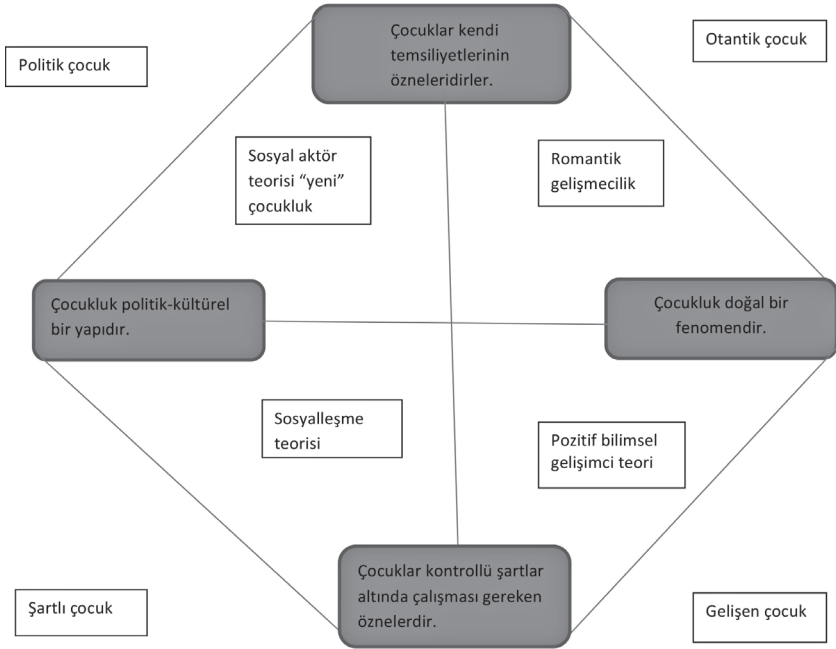
Yeni bağlamda sosyolojik bir girişim olarak çocukluk sosyolojisi ise sosyalleşme teorilerini modern çocuk ve modern çocukluk tanımlarının alışılmış görüşlerinin dışında, yeni soru ve analizler için entelektüel bir zemin biçiminde oluşturmuştur. Yeni anlayış, iki önemli teorik kavram ile bir mesafe kaydetmiştir. Bunlar: “Sosyal bir özne” olarak ve “nesnel bir düzen” olarak çocukluktur. (Bühler, 2010). Buna göre çocukluk sosyolojisinde yeni paradigmanın anahtar özellikleri şöyledir (Prout&James, 2015):

1. Çocukluk dönemi sosyal bir inşadır. Bu nedenle insan, yaşamının erken yıllarını, öğeleriyle birlikte ele almak için yorumlayıcı bir zemin sunar. Çocukluk biyolojik gelişmemişliğin dışında, insan gruplarının ne doğal ne de evrensel bir özelliğidir fakat birçok toplumun kendine has yapısal ve kültürel bileşeni olarak görülür.
2. Çocukluk bir sosyal analiz değişkenidir. Sınıf, sosyal cinsiyet ya da etnisite gibi diğer değişkenlerden ayrı tutulamaz. Karşılaştırmalı ve kültürlerarası analiz, tekil ya da evrensel bir fenomenden çok, bir çocukluk çeşitliliğini ortaya çıkarır.
3. Çocukların sosyal ilişkileri ve kültürleri, yetişkinlerin endişeleri ve bakış açılarından bağımsız olarak kendi doğal düzenleri içerisinde bir araştırmaya değerdir.
4. Çocuklar çevrelerindeki ve yaşadıkları toplumun yaşamlarının, kendi sosyal yaşamlarının belirlenmesinde ve inşasında aktif özneler olarak görülmelidir. Çocuklar, sosyal yapının ve sürecin yalnızca pasif özneleri değildirler.

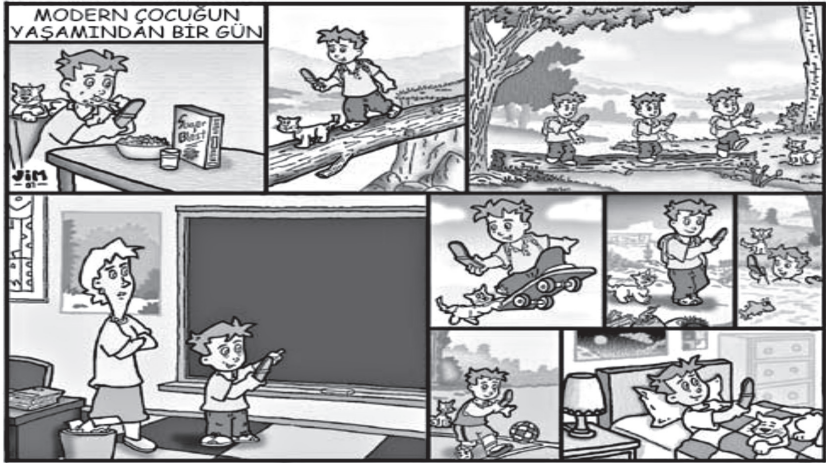
5. Etnometodoloji, çocukluk dönemi çalışması için özellikle etkin ve faydalı bir yöntem bilimdir. Etnometodoloji, çocukların sosyolojik verilerin üretimine direkt katılımına ve söz hakkına, deneysel ya da anket şeklindeki araştırmalardan daha fazla olanak tanır.
6. Çocukluk, sosyal bilimlerin ikili hermeneutiği ile ilişkili bir fenomendir. Bu, çocukluk sosyolojisinde yeni bir paradigmayı bildirmektedir ve aynı zamanda çocukluğun yeniden inşa sürecine bir karşılık vermektir.

Bu temel vurgulardan hareketle yeni çocukluk sosyolojinin gelişimi ve temel özellikleri şöyle şematize edilebilir:

Yeni Çocukluk Sosyolojisi Paradigması



Yukarıdaki diyagram (Ryan, 2000) incelendiğinde dört anlayışın kesişimi ile oluşan çocukluk anlayışları görülmektedir. Çocukluğun gelişimsel sürecini de içeren bu diyagramda çocuklar kendi temsiliyetlerinin öznelidir ile çocukluk doğal bir fenomendir kesişimi romantik akım bağlamında otantik (yerel) çocukluğu; çocukluk doğal bir fenomendir ve çocuklar kontrollü şartlar altında çalışması gereken öznelidir kesişiminden pozitivist



paradigmanın ürünü olan gelişen çocuk; çocuklar kontrollü şartlar altında çalışması gereken öznelere ile çocukluk politik-kültürel bir yapıdır kesişiminden sosyalleşme teorisi bağlamında şartlı çocuk; çocukluk politik-kültürel bir yapıdır ve çocuklar kendi temsiliyetlerinin öznelere kesişiminden ise yeni çocukluk paradigması ile politik ve hatta sosyolojik çocukluk kavramına ulaşmıştır.

Çocukluk sosyolojisinin tarihsel gelişimine bakıldığında birçok bilim adamı ve düşünürün doğrudan ya da dolaylı katkılarını görmek mümkündür. Klasik sosyoloji kurucularının da görece olarak ele aldığı çocukluğa; Sokrates, Platon, Aristo, İbn-i Haldun, İbn-i Tufely, İbn-i Sina, Erasmus, Wolfgang Ratke, François Fénelon, François Marie Arouet (Voltaire), John Locke, I.Kant, Jean-Jacques Rousseau, Gotthold Ephraim Lessing, Johann Heinrich Pestalozzi Sigmund Freud, Maria Montessori, John Dewey, Erik Erikson, Margaret Mead, Philippe Ariès, J.Piaget, Lev Vygotsky, L.Kohlberg gibi filozoflar, sosyal bilimciler, gelişim psikologları ve siyasal teorisyenler kendi kurgularına göre erken dönemlerde katkıda bulunmuşlardır. Son dönem Batı'da çocukluk sosyolojisine katkı sunan bilim insanları ise; Lloyd de Mause, Michel Foucault, Linda Pollock, Allison James, Chris Jenks, Alan Prout, Jens Qvortrup, William A. Cosaro, David Archard, Berry Mayall, Diana Gittins, Neil Postman, Mary Jane Kehily, Andre Turmel, Paula S. Fass, Barrie Thorne'dur.

Türkiye' de ise çocukluk sosyolojisi çalışmaları Cumhuriyet öncesi dönemde başlamış, dönemin aydınları özellikle çocuk yetiştirme ve idealize edilmiş çocukluk üzerine çalışmalar yapmıştır. Çocukluk sosyolojisine doğrudan ya da dolaylı yerel katkıda bulunanlar arasında erken dönemde: Münif Paşa, Ali

Suavi, Satı Bey, Emrullah Efendi, Selim Sabit Efendi, Ziya Gökalp, Ethem Nejat, İsmayıl Hakkı Baltacıoğlu, son dönemde ise İsmail Dođan¹, Bekir Onur, Mine Tan, Esin Küntay, Atalay Yörükoğlu, Haluk Yavuzer, Mahmut Tezcan, Emine Akyüz, M. Ruhi Şirin, Kemal İnal sayılabilir.

Çocukluk Sosyolojisinin Çalışma Konuları

Çocukluk sosyolojisinin çalışma konuları daha çok toplumsal zemin ve çocuk-çocukluk ilişkilerinde var olmaktadır. Bir olgu olarak çocukluğun toplumsalda yarattığı karşılığın etkisi araştırmaların türünü ve kapsamını etkilemektedir. Örneğin; kavramsal bazı tartışmaların sınırlı olduğu -Türkiye gibi- toplumlarda çocukluğun günlük sorun alanları, gündemde yarattığı etki oranınca dönemselsel olarak artmakta ve araştırmacıların ilgisini çekmektedir. ABD ve Kıta Avrupası gibi bölgelerde çocukluğun felsefi, tarihi, psikolojik ve sosyal boyutları diğer alanlarla interdisipliner bir anlayış ile ele alınabilmekte, daha çok teorik kavramsallaştırmalar önemsenebilmektedir.

Çocukluk kavram olarak birçok akademik alanın çalışma zemini içindedir. Bu yüzden disiplinler arası olarak çocukluk çeşitli araştırmalarda ele alınmıştır. Sosyoloji disiplininin kendine has iddiası ve çalışma alanları bağlamında çocukluk makro ve mikro bağlamda ele alınmaktadır. Aşağıda genel çalışma alanlarından birkaç örnek ve öneri verilmiştir:

Çocukluğun toplumsal işlevleri ve çocukların toplumda yüklendikleri açık ve gizil roller nelerdir? Çocuk işgücünün ekonomiye katkısı nedir? Toplum içinde bir tüketici kategorisi olarak çocuk nasıl ele alınmalıdır? Ana-babaların kendi ideallerini gerçekleştirme aracı olarak çocukları kullanım biçimleri nelerdir? Toplumların zenginlik ve refah düzeyleri ile çocuklara bakış açıları arasında doğrusal bir ilişki var mıdır?² Sosyal, ekonomik, politik, toplumsal cinsiyet ve sınıfsal eşitsizliklerin eğitim uygulamalarında çocuğa olan etkisi nelerdir? Devletin ve kamunun sosyal politikalarında çocuk; korunması mı yoksa güçlendirilmesi gereken bir özne midir? Çocuk

- 1 Sevgili hocam Prof.Dr. İsmail Doğan'ın *Akıllı Küçük* adlı eseri, çocukluğun tarihi, sosyolojik ve felsefi birçok boyutuna seslenen ve ülkemizde çocukluk araştırmalarına katkı sunan önemli bir eserdir. Ayrıntılı bilgi için bakınız; Doğan, İ. (2000). *Akıllı Küçük: Çocuk Kültürü ve Çocuk Hakları Üzerine Sosyo-Kültürel Bir İnceleme*. Sistem Yayıncılık, İstanbul.
- 2 Fakir bir aile için çocuk günlük beslenme, giyim ve barınma gibi birincil ihtiyaçlarda bir yük, aynı zamanda çalışma süreçlerinde de az da olsa geçime katkı sağlayandır. Varsıl bir aile için çocuk, idealize edilmiş geleceğin garantisidir ve bu idealler için iyi eğitim ve iyi beslenme süreçlerinden geçirilmeli, dikkatle izlenmeli ve çeşitli mekanizmalarla desteklenmelidir.



suçluluğunun toplumsal kökenleri nelerdir? Çocuk hukukunun gelişmesinde toplumsal ve kültürel yapının etkisi nedir? Farklı kültür ve inanışlarda çocukluğun algılanışı nasıldır? Emek piyasasında çocukluk ve emeğinin korunması, çocuk haklarının gelişimi ve korunmasının toplumsal yönü, dijital eşitsizlik ve çocuk, dijital kültürde çocukluk imgesi³, toplumsal yaşamda çocuk oyunları ve sosyalleşme⁴, çok kültürlü yapılar da çocukluk⁵, çocuk istismarı ve medya, çocuk mekansallığı⁶, çocukların yaşam coğrafyası, formal ve informal alanlarda çocukluk⁷, çocukların iyilik hali ve sosyal çevrenin etkisi⁸ gibi konular disiplinler arası çalışma konularına verilecek örnekler arasındadır.

Yukarıdaki sorunsallara ek olarak sosyolojik bağlamda çocuk kategorileri de araştırma konuları içindedir. Peki, çocuklar nasıl kategorileştirilebilir? Her bir çocuk kategorisi kendine özgü bir çocukluk kavramı bir başka deyişle o çocukların yaşam deneyimlerine ve dünyayı algılama ve anlamlandırma pratiklerine uygun kültürel ve sosyal bir bağlam oluşturur. Dolayısıyla

- 3 Bu sorunsala dönük bakınız: Rydin, I., & De Leeuw, S. (2010). "Göçmen Çocukların Dijital Hikayeleri: Medya Yapımları Aracılığıyla Kimlik Biçimlenmesi ve Kendini İfade Etme. *Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1 (2), 11-32.
- 4 Bu sorunsala dönük bakınız King, A. E., & Douai, A. (2014). "From the "Damsel in Distress" to Girls' Games and Beyond: Gender and Children's Gaming". *Gender Considerations and Influence in the Digital Media and Gaming Industry*, 1.; Sormaz, F., & Yüksel, H. (2012). "Değişen Çocukluk, Oyun ve Oyuncağın Endüstrileşmesi ve Tüketim Kültürü". *University of Gaziantep Journal of Social Sciences*, 11(3).
- 5 Ingoldsby, B. B., & Smith, S. E. (1995). *Families In Multicultural Perspective*. Guilford Press.
- 6 Meunier, C. (2014). "François Place, Traveler of the Imaginary. Bookbird", *A Journal of International Children's Literature*, 52(4).
- 7 Bu sorunsala dönük bakınız: O'brien, M., Jones, D., Sloan, D., & Rustin, M. (2000). "Children's Independent Spatial Mobility In The Urban Public Realm". *Childhood*, 7(3).
- 8 Bu sorunsala dönük bakınız: Karatay, A., Semerci, P. U., & Müderrisoğlu, S. (2012). *Eşitsiz Bir Toplumda Çocukluk: Çocuğun İyi Olma Halini Anlamak*. Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.

aşağıda yer alan her bir çocuk kategorisi farklı çocuklukları ve onların farklı çocukluk deneyimlerini görmemize olanak tanır. Bu sorunun yanıtı sosyolojik olarak çocukluğun algılanış ve anlamlandırılması ile ilgilidir ve genel kategori oluşturmanın zorlukları da göz önüne alındığında sosyolojide genel ve öznel olarak çocukluk şöyle sıralanabilir:

- Yoksul çocuklar
- Kimsesiz çocuklar
- Sokak çocukları
- İşçi çocuklar
- Çocuk anne ve çocuk babalar
- Göçmen çocuklar
- Mülteci çocuklar⁹
- Göçer çocuklar
- Risk altındaki çocuklar
- Azınlık çocuklar
- Çocuk askerler
- Çocuk fahişeler¹⁰
- Taciz, istismar ve şiddete maruz kalan çocuklar
- İhmal edilmiş çocuklar
- Çocuk gelinler¹¹
- Engelli çocuklar

9 Bu eserin son düzeltmelerinin yapıldığı dönemde tüm insanlık basit bir botla Türkiye'den Yunanistan'a kaçak yolla girmeye çalışırken suda boğulan ve karaya vuran minik Aylan ve abisi Galip'i konuşuyordu. İnsanlık mülteciler konusunda kör ve sağır, belki de en ağır bir çok Batı ülkesinin kıyıya vuran bu minik vücutlardan utanarak mültecileri kısmen de olsa o gelişmiş ülkelerine kabul etmeleri... Minik çocuk başışla hepimizi...

10 Montgomery, H. (2007). "Working With Child Prostitutes In Thailand Problems Of Practice And Interpretation", *Childhood*, 14(4): Hoot, J., Tadesse, S., & Abdella, R. (2006). "Voices Seldom Heard: Child Prostitutes In Ethiopia", *Journal Of Children & Poverty*, 12(2): Khan, Z. R., & Arefeen, H. K. (1990). The Situation Of Child Prostitutes In Bangladesh. *Centre For Social Studies*.

11 Ülkemizde erken evlilik bölgesel farklılıklara rağmen varlığını göstermektedir. *Uçan Süpürge Kadın İletişim ve Araştırma Derneği Kadın Almanacağı*'na göre her üç kadından biri çocuk yaşlardadır. En yoğun çocuk gelinler ise Niğde kentinde görülmektedir. Bu araştırma için bakınız: Çocuk Gelinlerin Bir Yılı Almanacağı, 2013, Uçan Süpürge Yayınları. Ayrıca bakınız: Aydemir, E. (2011). *Evlilik mi Evcilik mi? Erken ve Zorla Evlilikler: Çocuk Gelinler*. International Strategic Research Organization (USAK).; Çakmak, D. (2009). "Türkiye'de Çocuk Gelinler". *Birinci Hukukun Gençleri Sempozyumu Hukuk Devletinde Kişisel Güvenlik*, *Bildiri Tam Metinler E-Kitabı*. Ankara: Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi.



- Madde kullanan çocuklar
- Suça sürüklenmiş çocuklar
- Parçalanmış aile çocukları
- Hapishanede yaşayan veya mahkûm ebeveynleriyle hapishanede yaşayan çocuklar¹²
- Politik çocuklar¹³

- 12 Bu konuda bakınız: Seymour, C. B. (1998). Children With Parents in Prison: Child Welfare Policy, Program, And Practice Issues. Child Welfare-New York, 77. Ayrıca Tunç Başaran yönetmenliğinde çekimleri tutukevinde gerçekleşen Uçurtmayı Vurmasınlar filmi de bu konuda araştırma yapanlara önerilebilir.
- 13 Bu kavramın yakın dönem siyasal zemini Yaser Arafat tarafından 1987 yılındaki Büyük İntifada İsraili askerlerin gerçek mermilerine taş ve sapanla karşılık veren çocuklara atfen söylediği “Benim Küçük Generallerim” sözüdür. Bu dönemden önce sonra birçok toplumsal olayda çocuklar bilinçli ya da bilinçsiz yer almışlar hatta yaşamlarını kaybetmişlerdir. Ülkemizde de son dönemde birçok sokak eylemlerinde çocuklar yer almaktadır. Bu konuda bakınız; Elshtain, J. B. (1996). “Commentary: Political Children”. *Childhood-Copenhagen Munksgaard Then Sage-*, 3.: Maden, Özge (2014), Türkiye Medyasında “Taş Atan Çocukların Temsili” (The Representation Of “Stone-Throwing Children” In Turkey’s Media) Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi,

Çocukluk Sosyolojisinde Bilimsel Araştırma Yöntem ve Teknikleri

Neuman, **Toplumsal Araştırma Yöntemleri** adlı eserinin başlangıç cümlesinde: “Farkında olsak da olmasak da toplumsal araştırmalarla çevrelenmiş durumdayız. Eğitimciler anne-babalar, şirket yöneticileri, idareciler, kamu görevlileri, patronlar, sosyal hizmet sağlayıcıları düzenli olarak araştırma bulgu ve ilkelerini kullanırlar. Araştırma uzak görünebilir ama gündelik yaşamda yeri vardır” demiştir. Bu vurgu tüm toplumsal yaşamın aynı zamanda geniş bir araştırma sahası olduğu sonucunu da bizlere gösterir ki, buradan hareketle çocukluk, araştırmacılar için çok zengin bir kaynak olma özelliğini taşımaktadır. Peki, bu zengin kaynak hangi araştırma yöntemleri ile incelenmelidir? Her sosyolojik araştırma kaynağı çocukluk araştırmaları için genelgeçer midir? Bu soruların yanıtları aşağıda aranacaktır.



Çocukluk araştırmaları akademik bağlamda iki bölümde incelenebilir: Birincisi dönemsel olarak çocukluğun araştırılması, ikincisi de toplumsal yaşamda çocukların özne olarak yer aldığı araştırmalardır. Birinci araştırma türünde daha çok toplumsalın çocukluk kavramına dönük algısı diğerinde ise sosyal bir aktör

Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara; Onatlı, Mesut (2011), “Taşların İdeolojisi; Türkiye’de Kürt Çocuklarının Politik Bir Aktör Olarak Güçlenmesi”, İ.T.Ü, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.

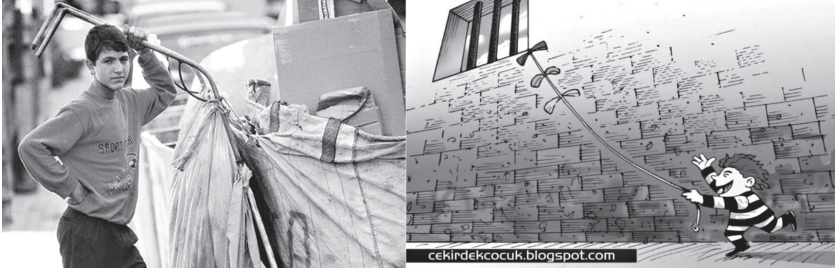
- 14 Afete uğramış aile çocukları olarak kabaca betimlenebilecek bu çocukluk türü doğal ya da beşeri afetler sonucunda ortaya çıkmaktadır. Özellikle travmatik olarak çocuklukta yaşanan afetlerin bireyin ilerleyen dönemlerinde yaşamına olumsuz etkileri de göz önüne alındığında ilgilenilmesi gereken bir çocukluk kategorisi karşımıza çıkmaktadır. Örneğin ülkemizde 1999 İzmit depremini 5 yaşayan bir çocuk günümüzde 21 yaşında bir gençtir ve afet gerçeği yaşamının her anında görülmektedir. Yine Soma ve Ermenek Maden facialarında da vefat eden madencilerin çocukları bu kategori içindedir. Bu kategori kapsamında kurulan bir sivil toplum kuruluşu için bakınız; *Afet Çocukları Eğitim Ve Dayanışma Derneği (AÇED)* www.aced.org.

olarak çocuğun ortaya koydukları incelenmektedir. İkinci türü Demir Gürdal şöyle açıklamaktadır (2013): “Çocukların araştırma öznesi olarak konumlandırılmaları ve çocukların zaman-mekân boyunca farklılaşan ve ortaklaşan sosyal deneyimlerinin onların kendilerine özgü ilgileri ve rutinleri temelinde açıklanabileceği belirtilmekte ve çocukların gündelik yaşamlarında, onları saran sosyal durumlar içinde birer özne olarak incelenmeleri gerekliliği benimsenmektedir.”

Çocukluğa dönük çalışmaların araştırma yöntemleri incelendiğinde genel olarak gözlem ve ölçmelerin tekrarlanabildiği nicel araştırma tekniklerinin yanı sıra son dönemlerde algıların, olayların doğal ortamda gerçekçi ve bütüncül bir biçimde ortaya konulduğu nitel araştırma tekniklerinin artarak kullanılmaya başlandığı görülmektedir. Birçok çalışmada hem nicel hem de nitel araştırma yöntemleri birlikte kullanılmıştır. Sosyoloji disiplininin kendine ait temel araştırma yöntemleri olan anket, görüşme teknikleri (yapılandırılmış ve derinlemesine görüşme), gözlem (yapılandırılmış ve doğal), literatür tarama, tarama değerlendirme, söylem analizi, içerik analizi, sözlü tarih, kişi ve kurum monografileri, saha çalışmaları, rapor inceleme, doküman inceleme, yaşam öyküsü-biyografik veri inceleme vb. çocukluk sosyolojisi araştırmalarında kullanılabilir. Ancak bu yöntemlerden bazıları çocukluk alanının kendine özgü yapısından ötürü ön plana çıkabilmekte iken bazılarının ise (anket, görüşme gibi) dikkatli kullanılması gerekmektedir.

Çocukluk araştırmalarında etkili kullanılacak araçlardan biri gözlem-katılımcı gözlem tekniğidir. Araştırılan grubun yapısı, değerleri, özellikleri, ritüelleri, davranış biçimlerini, birbirleriyle olan ilişkilerini, toplumsal, ekonomik ve kültürel özellikler çerçevesindeki kümelenişleri, rolleri, tutum ve tavır alışları bu teknik ile yakından izlenebilir. Formal ve informal çocuk coğrafyaları, (okul, mahalle, ev gibi) araştırmacıların gözlemleyerek veri toplayacakları yerler konumundadır. Örneğin; bir okul öncesi kurumunda farklı sosyo-ekonomik ve kültürel coğrafyalardan gelen çocukların bu özelliklerini yansıtan biçimleri, ürettikleri davranış kalıpları ve ilişki biçimleri incelenebilir. Katılımcı gözlem, çocukluk kategorilerine göre yapılacak araştırmalarda da rahatlıkla kullanılabilir. Örneğin; kâğıt toplayıcısı çocuklar¹⁵, sokak çocukları, politik çocuklar ve mahkûm ebeveynleri ile hapishanede yaşayan çocuklarla ilgili araştırmalarda, araştırmacının bir süre bu grupla birlikte yaşayarak grubun özelliklerini,

15 Bu konuda bakınız: Yılmaz, E., & Sömürü, E. (2013). “Ekonomik Sömürü ve Şiddet Mağduru Çocuklar”. *Nişantaşı University Journal Of Social Sciences*, 1, 1.



yaşayış biçimlerini ve geliştirdikleri kendi toplumsal yaşam alanlarını tanıması ve gerçekçi analizler geliştirmesi mümkün olacaktır.

Biyografiler, anılar ve öz yaşama ait belgeler çocukluk sosyolojisinde çok önem arz eden çalışmalardır ve dönemsel incelemelerde kullanılabilir. Giddens'a (2005) göre: "Yaşam öyküleri sosyoloji ve sosyal bilimlerle ilgilidir; inanç ve tutumlar bağlamında diğer tekniklerden daha güçlüdür. Bireylerin ortaya koydukları bilgileri genişletmek ve geçerliliğini denetlemek amacıyla olağan olarak mektuplar, çağdaş rivayetler ve gazete yazıları kullanılır." Buna ek olarak Heywood (2003) ise çocukluk deneyimlerini yaşatmaya çabalarırken, kaynaklar ve yöntemler konusunda uyarılar yapmaktadır. Ona göre öz yaşam öyküleri çocuğun dünyasına açılan güvenli bir noktaymış gibi görünebilir. Daha yakından bakınca, eldeki metnin kendi geleneklerini içinde barındıran edebî bir tür olduğu fark edilir. Her şeyden önce "belirli bir dönemin penceresinden, bir yaşamın değerlendirilmesidir" ve bu yüzden geçmişin şekillendirilmesi kaçınılmazdır. İlgi çekici duyular beklenirken muhtemelen yazarın yazılı geçmişi kadar, yazdığı andaki durumu da ortaya çıkabilir.

Öz yaşam öykülerinde çocukluklarını yazan kişiler aslında dönemin çocukluk anlayışını ortaya koymaktadır. Örneğin Nejat Eczacıbaşı'nın *Kuşaktan Kuşağa*¹⁶ adlı öz yaşam öyküsünde anlattığı çocukluk dönemi Cumhuriyet öncesi dönemde aile, aile içi ilişkiler, çocukluk, çocukluğa bakış, oyun, eğitim gibi birçok konuda bilgiler vermektedir. Aynı şekilde ünlü tarihçi Prof. Dr. Halil İncalcık ile yapılan "nehir söyleşi" tarzındaki *Tarihçilerin Kutbu; Halil İncalcık Kitabı*¹⁷ adlı eserde de İncalcık'ın çocukluk anlatıları; dönemin çocukluk anlayışlarını ve çocukların gündelik olağan

16 Bakınız: Eczacıbaşı, Nejat (1982) *Kuşaktan Kuşağa*, Nejat Eczacıbaşı Vakfı Yayınları, İstanbul, Tür Matbaacılık.

17 Bakınız: Çaykara, Emine (2006). *Tarihçilerin Kutbu "Halil İncalcık Kitabı"*. İş Bankası Kültür Yayınları / Nehir Söyleşi.

yaşamlarını anlatmada etkili bilgiler vermektedir¹⁸. İ.Hakkı Sunata'nın *İstibdattan Meşrutiyet'e Çocukluktan Gençliğe*¹⁹ adlı eserinde de dönemin aile, çocukluk, mahalle, sosyal çevre betimlemeleri, eğitim yaşamı vb. anlatıları dönemin çocuk ve çocukluk anlayışına veri teşkil etmektedir. Ayrıca toplumsal bellek oluşturmada etkili yöntemlerden biri olan sözlü tarih, çocukluk araştırmalarının özellikle dönemsel incelemelerinde kullanılabilir. Sözlü tarih yönteminin en belirgin özelliği bugüne kadar geçmişle ilgili belge yaratmada söz sahibi olamamış olan kesimlerin sesine kulak vermesidir ve bu da tarihin doğasını demokratikleştirmek için bize olanak sağlamaktadır. Sözlü tarih bir tür tarihsel bilinci geliştirme yöntemidir. (Grele, 1990, akt: Sağlam, 2012). Örneğin; Eraslan tarafından yapılan *Tarihte 1000 Canlı Tanık, Tarihte 1000 Canlı Çocuk* adlı çalışmada sözlü tarih anlatılarından çocukluğa dönük çıkarımlar yapılmıştır²⁰. Yine Eraslan ve diğerlerinin *Deprem Çocukları Büyüdü* adlı proje çalışmasında 1999 İzmit Depremi'nde çocuk olanların deprem öncesi, esnası ve sonrası tanıklıkları ve afet/depremin çocuklar üzerindeki psikolojik-sosyolojik etkisini ortaya çıkarmayı amaçlamaktadır.

Grafik romanlar da, son dönemde özellikle eğitim bilimleri alanında kullanılan veri toplama tekniklerinden biridir. Çocukluk sosyolojisinde araştırılacak konu ya da temalar grafik romanlar ile çocuklara sunulabilir. Grafik romanlar resim ve yazının birlikte yer aldığı, başı ve sonu belli olan, seri hâlde hazırlanmayan, (bilim, bilim kurgu, tarih, toplum, sosyoloji, paleontoloji vb. kompleks veya basit konuları içeren) her yaşta kişiye uygun eserlerdir. Grafik romanlar birbirine bağlı konuların çok sayıda karede ele alındığı yazınlardır. Karakterlerin görselleştiği bu tür yazınlarda çizgiler, yazının yerini almaktadır. İfadeler baloncuklar içinde verildiği için kendine özgün tekniği ve dili vardır (Bucher & Manning, 2004). Örneğin insan hakları ve demokrasi kavramları ile ilgili hazırlanmış bir grafik romanın çocuklar üzerindeki etkisi incelenebilir.

- 18 Bir erken dönem İstanbul çocukluğu için bakınız: Turgut, Türkân (2013), *Gümüşsuyu, Kaybolan Bir Dünyada Geçen Çocukluğumuz*, Ötüken Neşriyat. Ayrıca bakınız; Okay, C. (2000), *Meşrutiyet Çocukları*, Bordo Yayınları, İstanbul. Tanışmaktan onur duyduğum kentbilimci-sosyolog Dr.Turhan Yörükhan hocanın Şehir, *Konut ve Mahremiyet* (Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, 2012) adlı eserinde çocukluğunu anlattığı "Hatırladığım ve Hatırlamak İstemediğim Gümüşsuyu" bölümü de ilgililere önerilecek nitelikte ve değerlidir.
- 19 Bakınız: Sunata, İ.Hakkı (2006) *İstibdattan Meşrutiyet'e Çocukluktan Gençliğe*, İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul. Batı dünyasından çocukluk anıları için bakınız: Walter, Benjamin (2004). *Bin Dokuz Yüzlerin Başında Berlin'de Çocukluk: 1892-1940*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.
- 20 İlgili makale kitabın "Okumalık" bölümünde yer almaktadır.

Toplumsalın çocuk algısı *sinema* üzerinden de analiz edilebilir. Sinema filmlerindeki çocukluk algısı ve yorumlanışı ile bizatihi çocukluğu ele alan filmler dönemsel özellikleri ile sinema sosyolojisinin yöntemleri ile irdelenebilir²¹. Çocuklara konulan isimlerin sosyolojik analizleri²², çocuklar ile ilgili atasözlerinin incelenmesi²³, çocuk dergi ve gazetelerinin analizleri²⁴ gibi yöntemler de nitel olarak çocukluk dönemi araştırmalarında kullanılabilir.

Çocukluk sosyolojisinin gelişimi ile birlikte 1990'lardan itibaren çocukluk araştırmalarında etnograflerin²⁵ bilgi sağlayıcı bir teknik olarak kullanımı

- 21 Bu konu Sinema Filmleri Üzerinden Çocukluğu Okumak (Çocukluk Sosyolojisinde Bir Yöntem Olarak Sinema) adlı bölümde ayrıntılı olarak işlenecektir. Ayrıca bakınız: Diken, B., Laustsen, C. B., & Ertekin, S. (2010). Filmlerle Sosyoloji. Metis Yayınları.
- 22 Bu konuda bakınız: Uca, A. (2004). "Türk Toplumunda Ad Verme Geleneği". Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi, 11(23).
- 23 Bu konuda bakınız: Ercan, R. (2014). "Türk Atasözlerinde Çocuk İmgeleri". Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 11(27), Çocuklarla ilgili bazı ilginç Türk atasözleri şöyledir: "Atlı itli sığmış, bir çocuk sığmamış", "Çocuğun ile kocanı övme yüzünü kara çıkarır", "Besledik büyüttük danayı, şimdi tanımaz oldu anayı babayı.", "Yağmur yağıp durmaz, çocuk doğru durmaz.", "Anasız kuzu melemez, "Evde çocuk olmaksızın dağda domuz olmak yeğdir." Eşeğe sıpan oldu demişler, sırtımdan yükümü almayacak ya önümden yemimi alacak demiş." "Çocuklu ev pazar, çocuksuz ev mezar, Çocuk evin bülbülüdür.", "Oğlanı her karı doğuramaz, er karı doğurur.", "Oğlu beş olanın gönlü hoş olur.", "Çocuk olan yerde dedikodu olmaz.", "Çocuk aziz ise terbiyesi daha azizdir."
- 24 Bu konuda bakınız: Gurbetoğlu, A. (2007). "II Meşrutiyet Dönemi'nde Yayınlanan Çocuk Dergilerinin Eğitim Açısından İncelenmesi". Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara; Gürdal, Ayça (2004) "Türkiye'de Çocukluğun Değişimi: Çocuk İmgesinin Doğan Kardeş Dergisi Üzerinden Okunması", Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara; Şeyda, E. (2003). "Çocuk Dergiciliğine Dair Tarihi Bakış: Osmanlıca Çocuk Dergileri". Yağmur Kültür-Sanat-Edebiyat Dergisi, (18).
- 25 Etnometodoloji, insanların günlük hayatta karşılaştıkları deneyimleri, nasıl anımladıkları ampirik incelenmesidir. Etnometodoloji, Harold Garfinkel'in Etnometodolojide Araştırmalar (1967) adlı kitabı ile sosyal bilimlerde bir yöntem olarak tanınmaya başlamıştır. Aktörün gündelik hayat içindeki sağduyusal perspektifi özünde pratik bir perspektiftir. Bireyin temel ilgi odağı kendi yakın çevresidir. Birey bu yakın çevreyle pratik olarak ilgilenir; diğerleri ona karşı belirli davranışlar sergiler, o da bu kişilere belirli davranışlar sergilemek zorundadır. Pratik hayatta, birey gündelik sorunları ortaya çıktığı hâliyle ve uygun zamanda çözmek zorundadır. Onun bunu nasıl yapacağı bir ölçüde kendi mevcut projelerine bağlıdır. Onun içinde yer aldığı koşulların hangi özelliklerinin yakından ilişkili olduğu söz konusu durumdaki çıkarları ve amaçları tarafından belirlenecektir. Birey gereken tepkiyi gösteremeyeceği için değil, aksine onun "burada ve şimdi" bu şekilde davranmasının hiçbir mantığı olmadığı için, ilgilenilmesi gerekebilecek çoğu şey göz ardı edilecektir. Bazı eylemlerin muhtemelen gerçekte olduğundan farklı biçimde anlaşılabilmesi, mevcut pratik durumla ilişkili olmadığı için göz ardı edilebilir. (Cuff, & Francis (1990). Bu konuda ayrıntılı bilgi için bakınız: Harold Garfinkel, Etnometodolojide Araştırmalar, Heretik Yayıncılık, İstanbul.

büyük kabul görmüştür. Özellikle çocukluğun sosyal bir inşa olarak görülmesi, onların sesinin araştırmalarda duyurulması gerekliliğini de ön plana çıkarmıştır. Sosyal bir aktör olarak çocukluk araştırmalarının genel özelliklerini Demir Gürdal (2004) çalışmasında şöyle özetlemektedir: “Çocukların deneyimlerini, bakış açılarını ‘dinleyerek’ onları araştırmacının aktif katılımcıları haline getirmek (O’Kane 2000); geniş bir açılım sunan gelişim aşamalarının dikkate alınmasının gerekliliğinin araştırmalara sunduğu zorluklar, çocukların dilsel ve bilişsel sınırlılıkları dolayısıyla yapılaşmış soruların çocuk araştırmalarında uygun olmaması, çocukların araştırma sorularını araştırmacının beklediğinin dışında yanlış anlayabilme ihtimallerine karşı ön hazırlık testlerinin (pretest) önemi, çocukların bir konuya dair kendilerine has anlama tarzlarını ortaya çıkarmada grup tartışmalarının, yapılaşmış anketlere göre öncelikli olduğu (Scott 2000); çocuklar hakkında veri toplamak için çocuk deneyimlerine bir çerçeve sunan “okul”, “ev” gibi sosyal bağlamlarda “araştırma konuşmalarının/sohbetlerinin” (research conversations) bir araç olarak kullanılabilirliği (Mayall 2000); çocukların kendi terimleri ve ifadeleri ile katılımlarına imkân tanıyan araştırma tekniklerinin geliştirilmesi ile çocukların dünyayı deneyimlemeleri hakkında daha fazla bilgi elde etmenin sağlanması ve oyun, aktiviteler, şarkılar, resimler ve öyküler gibi alternatif iletişim formlarının kullanılması (O’Kane 2000); çocukları “dinleme” ve onların konuşmalarını sağlayıcı yönelimleri onların katılımcı kimlikleri doğrultusunda açığa çıkarmak (Roberts 2000) çocuk araştırmalarının genel yönelimini ve tartışma alanlarını sunmaktadır.”

Sonuç Yerine

Keşfedilmiş, belirginleşmiş ve yok olma potansiyeli taşıyan bir kavram olarak çocukluğun sosyolojik yöntem ve teknikler bağlamında ele alınması, incelenmesi ve diğer bilim dallarına veriler üretmesi, üzerinde önemle durulması gereken bir bilimsel gerçektir. Çocuğun toplumsal yaşamdaki konumu ve özellikleri, çocuk ve çocukluk kavramının epistemolojik çözümlenmesi kendine has yöntemleriyle çocukluk sosyolojisinin temel görev alanlarından. Makro ve mikro bağlamda çocuğun toplumsal yaşamda sesinin duyulması, dinsel, kültürel bağlamda yerinin belirlenmesi gibi konular da çocukluk sosyolojisinin ilgi alanındadır. Çocukluğun genel olarak pasif ve alıcı konumda, korunmaya muhtaç, naif yapısı ile ele alma -buyurgan- bir kategorileştirme ile yaş dönemi olarak sınırlama anlayışının çok gerilerde kaldığı günümüzde artık şu çok net görülmelidir: Çocukluğun kendi gerçekliği nedir? Bu sorunun yanıtı elbette çocukluk sosyolojisi kuram ve yöntemleri ile verilebilir. James (2000) bu gerçekliğin ipuçlarını

şöyle vermektedir: “Yalnızca kültür çocukları biçimlendirmez, çocuklar da kültürün biçimlenmesine yardım eder. Bir başka deyişle, çocukluk sadece çocukların deneyimlerini biçimlendirmez fakat çocuklar da kendi deneyimleri ile çocukluğun doğasının biçimlenmesine yardımcı olurlar.” Çocukluğun sosyolojik olarak varoluşu –yukarıda da tartışıldığı üzere- akademik dünyada artık kabul edilmişken ne yazık ki bu cümlelerin yazıldığı ya da okunduğu anlarda dünyanın birçok yerinde çeşitli nedenlerle çocuklar öldürülmektedir. Modern çocukluğun belirginleşmesi öncesi dönemde salgınlardan, hastalıklardan, uzun çalışma saatlerinden ya da açlıktan ölen çocuklar gibi milenyumda da çocuklar ölmekte, öldürülmekte ve hatta katledilmektedir. Bunun yanı sıra okula gönderilmeyen çocuklar, erken evlendirilen küçük kızlar, satılan çocuklar, aileleri ile göç etmeye çalışan göçmen çocuklar, taciz, istismar ve şiddete maruz kalan çocuklar, çocuk askerler, çocuk fahişeler gibi artırılabilir bir çok sorun alanı hiçbir dönemde olmadığı kadar çocukları tehdit etmektedir. Bu bağlamda sonuç olarak bütün yetişkinlere yöneltilecek temel soru şudur:

Modernite öncesi ile sonrası arasında çocuklar için değişen nedir? Öldürülme ve örülenme biçimleri mi?



**** Levent Eraslan**
Anadolu Üniversitesi
leraslan@yahoo.com

Kaynakça

- Ariès, P. (1962). *Centuries of Childhood, A Social History of Family Life*. New York: Alfred A. Knopf.
- Bucher, K. T., Manning, M. L. (2004). Bringing Graphic Novels into a School's Curriculum. *The Clearing House. Journal of Educational Strategies, Issues and Ideas*, 78, 2.
- Bumin, K., (1998). *Batı'da Devlet ve Çocuk*. İstanbul: Patika Yayınları.
- Cuff, E.C., Sharrock, W.W., Francis, D.W. (1990). *Anlam ve Eylem: II Etnometodoloji* (Ü. Tatlıcan, Çev.). *Perspectives in Sociology* (3. bs.) içinde (s.166-192). Routledge.
- Cunningham, H. (1998). *Children and Childhood in Western Society since 1500*. London and New York: Longman.
- Doğan, İ. (2000). *Akıllı Küçük: Çocuk Kültürü ve Çocuk Hakları Üzerine Sosyo-Kültürel Bir İnceleme*. İstanbul: Sistem Yayıncılık.
- Bühler-Niederberger, D. (2010). Introduction: Childhood Sociology - Defining the State of the Art and Ensuring Reflection. *Current Sociology*, 58(2), 155-164.
- Eğribel, E. (2011). *Türkiye Çocuk Hakları Anlayışı İçin Önsöz Yerine Mevcut Düzen İçinde Uygarlık Dışı, Uluslar Ötesi Yeni Bir Kategori Olarak Çocukluk Mu? Yoksa Uygarlık Krizini Açacak Yeni Bir Dünya*

- Mı? A. Gülan, M. Ruhi Şirin, M. Cemil Şirin (Yay. haz.). *I. Çocuk Hakları Kongresi, Yetişkin Bildirileri (C.2)* içinde (s.315-324). İstanbul: Çocuk Vakfı Yayınları.
- Elkind, D. (2001). Değişen Dünya'da Çocuk Yetiştirme ve Eğitim. B. Onur (Yay. haz.). *Dünya'da ve Türkiye'de Değişen Çocukluk (Changing Childhood in The World and in Turkey) III. Ulusal Çocuk Kültürü Kongresi Bildirileri* içinde (s.15-25). Ankara: Ankara Üniversitesi Çocuk Kültürü Araştırma ve Uygulama Merkezi Yayınları.
- Grele, R.J. (1992). *International Annual of Oral History, 1990: Subjectivity and Multiculturalism in Oral History*. Greenwood Press, Akt: Sağlam M.(2012). "Türkiye'de Eğitime Özgü Çalışmalarda Sözlü Tarih Yönteminin Yeri Üzerine Bir Deneme". *Batman Üniversitesi Yaşam Bilimleri Dergisi*, Cilt: I, Sayı: 1.
- Gürdal, A. (2004). *Türkiye'de Çocukluğun Değişimi: Çocuk İmgesinin Doğan Kardeş Dergisi Üzerinden Okunması* (Yayımlanmamış doktora tezi). Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Gürdal, A. (2013). Sosyolojinin İhmal Edilen Kategorisi Çocuklar Üzerinden Çocukluk Sosyolojisine ve Sosyolojiye Bakmak. İş gücü Endüstri İlişkileri ve İnsan Kaynakları Dergisi, 15.
- Handel, G., Cahill, S. E., Elkin, F. (2007). *Children and Society: The Sociology of Children and Childhood Socialization*. Los Angeles: Roxbury Publishing Company.
- Hayden, C. (1999). *State Child Care Practice: Looking after Children?* Philadelphia: Jessica Kingsley Publishers.
- Heywood, C. (2003). *Baba Bana Top At! Batı'da Çocukluğun Tarihi*. Kitap Yayınevi.
- James, A. (2001). 'Yeni' Çocukluk Sosyolojisinde Sorunlar, Yaklaşımlar ve Pratikler. B. Onur (Yay. haz.). *Dünya'da ve Türkiye'de Değişen Çocukluk (Changing Childhood in The World and in Turkey) III. Ulusal Çocuk Kültürü Kongresi Bildirileri* içinde (s.27-36). Ankara: Ankara Üniversitesi Çocuk Kültürü Araştırma ve Uygulama Merkezi Yayınları.
- James, A., Prout, A. (2015). A New Paradigm for the Sociology of Childhood. Provanace, Promise and Problems. *Constructing and Reconstructing Childhood* içinde. Routledge Pub.
- Jenkins, J. (1993). *Yazılı Kaynaklar ve Arkeolojik Buluntular Işığında Antik Devirde Çocuk Eğitimi*. İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları.
- Karatay, A. (2007). *Cumhuriyet Dönemi Korunmaya Muhtaç Çocuklara İlişkin Politikanın Oluşumu* (Yayımlanmamış doktora tezi). Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Semerci, P. U., Karatay, A., Müderrisoğlu, S. (2012). Eşitsiz Bir Toplumda Çocukluk: Çocuğun İyi Olma Halini Anlamak. *İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları*.
- Mayall, B. (2001). The Sociology Of Childhood In Relation To Children's Rights. *The International Journal of Children's Rights*, 8 (3).
- Neuman, W. Lawrence (2006). *Toplumsal Araştırma Yöntemleri-Nitel ve Nicel Yaklaşımlar (C.1)*. İstanbul: Yayınodası.
- Postman, N. (1995). *Çocukluğun Yokoluşu* (K. İnal, Çev.). Ankara: İmge Kitabevi.
- Ryan, Patrick J. (2008). How New Is the "New" Social Study of Childhood? The Myth of a Paradigm Shift. *Journal of Interdisciplinary History*, xxxviii:4 (Spring).
- Waksler, Frances Chaput (1991). *Beyond Socialization*. Waksler, Frances Chaput (Ed.) *Studying the Social Worlds of Children: Sociological Readings* içinde. New York:The Falmer Pres.

